

BÁNFI TAMÁS–KOC SIS DOROTTYA

Tompa Mihály ismeretlen levele Szemere Miklóshoz

TOMPA MIHÁLY LEVELEZÉSE

Tompa Mihály levelezése Bisztray Gyula szerkesztésében, bőséges és alapos jegyzeteivel 1964-ben megjelent.¹ A közölt levelek nagyobb részét a költő írta, s csak megközelítően egyharmad a hozzá írtak aránya. Ennek oka Tompa sajátos felfogása, a levelezést bizalmas érintkezési formának tartotta, tartalmuk csak a címzettre tartozik. Kivétel Arany János és néhány barátja, akik a megőrzés irodalomtörténeti jelentőségéről meggyőzték. Szeretett barátja, Szemere Miklós Tompa leveleit nagyrészt (talán az összeszt) megőrizte, ezzel szemben csupán négy Szemere-levél ismert. Szerencsénkre ezek között van a keleméri tartózkodása alatt írt Szemere-levél, így annak dátuma a feltételezéssel szemben pontosítható, és Tompa egyik levelében írt válasza érthető.

Tompa meg nem őrzési felfogásának szélsőséges esete Petőfi leveleinek megsemmisítése. Összeveszésüket követő felindultságában az összeset elégette. Tettét ugyan megbánta, de a veszteség pótolhatatlan.

Tompa Mihály szülei korai halála után, 1822 és 1832 között Igriciben nevelkedett. 1832-ben Sárospatakon kezdte meg tanulmányait mint szolgadiák.² Az iskolai tanulást anyagi okok miatt többször kellett felfüggesztenie.³ 1839-ben Sárospatakon lett a főiskola önképző körének a tagja. Első versei, a *Kandallódal* és *Vízdal* a Társalkodóban 1840-ben, majd az Athenaeumban 1841 közepén *Alkonyatkor* és *Mohos váromladékon* címmel jelentek meg.⁴ Szemere Miklós *Mignondala* című Goethe-fordítása az Athenaeumban 1840 januárjában az első publikált műve.⁵ Sikerén felbuzdulva Szemere Pál közvetítésével számos munkáját elküldte, amelyek közül 1840–41-ben két önálló munka és hat Goethe-fordítás szintén az Athenaeumban megjelent.⁶ Bajza József szerkesztőként Szemerét a Goethe-fordításokra buzdította, a saját verseiért nem lelkesedett. Szemere a kritikát nem fogadta el, a Patakról ismert Erdélyi János segítségét igyekezett megnyerni.⁷

Tompa és Szemere kapcsolata Kazinczy Gábor érdeme, aki az Athenaeumnál dolgozott, Toldy Ferenc jó barátja volt, majd Tompát is barátjának fogadva, összeismertette Szemere Miklóssal.

Első ismert levelük 1842. október 24-én kelt, bár Perényi József szerint már korábban is leveleztek egymással.⁸ Kettejük között fontos kapcsolat volt a költészet. Tompa tekintélynek tartotta Szemere Miklóst, hozzá küldte egyik korai versét. A Tompánál tizenöt évvel idősebb, 1802-ben született költő ugyan csak harminchat éves korában lépett a nyilvánosság elé műveivel, de onnantól kezdve folyamatosan közölték írásait. Barátságuk és levelezésük abban az évben indult, amikor Szemere már részt vett az irodalmi életben, sőt heves véleménynyilvánítástól sem riadt vissza. Szemerének nemcsak az önérzetét felkavaró vitát kellett lezárnia, hanem egyes baráti, levelezőkapcsolatait is. Ahogy Garay és Erdélyi János szerkesztőkkel már hűvösödik a kapcsolata, úgy mélyül el levelezése és barátsága Tompával.⁹ A kezdetben egy szerelmes témájú versét véleményezésre

küldő Tompa csak atyai mentort lát Szemerében, később levélváltásaikban szinte párbeszédet folytat a tapasztaltabb, életvidám barátjával úgy, ahogy ezt meg is fogalmazza másik jó barátjának, Arany Jánosnak 1851. április 24-én írt levelében.¹⁰

A párbeszéd-levelezésre szép példa a már ismert Szemere-levél és a most felbukkanó Tompa-válasz. Életük minden területéről szót ejtenek, hivatásukról, magán- és irodalmi életükről egyaránt. Közös társas kapcsolataikat is részletezik. Szemerével is párbeszédet folytat a leveleiben, mint Arannyal.¹¹ Arany is tud levelezéséről Szemerével, az atyai jó barátot is hamarabb ismeri Tompa leveleiből, mint hogy találkoznának. „Szemere Miklós felette jó ember, beh megszeretnéd, ha megösmernéd!” – írja a hanvai lelkész Nagyszalontára 1853-ban.¹²

Összetartásukat erősítette a kiadókkal, a kiadói szerkesztőkkel folytatott küzdelmük.¹³ Az irodalmi életben ismert Tompa Szilágyi Sándornak írt felháborodó levelét¹⁴ Kerényi Ferenc egyetértően idézi: „*Előfizetés útján nyomassa munkáját? Próbáltam! Jobb, ha magát agyonüti, kivált a ki nem Pesten, de Kelemérben lakik. [...] De az elszállítás pénze lekapása, s ezer millió komisz körülmény megutáltatják az emberrel az előfizetési utat. Maga költségén nyomassa? Hol a pénz? Hol az idő a keleméri embernek Pesten strázsálni munkája nyomtatását? Bizományba adja! Majd számolnak vele a könyvárusok 7 esztendő múlva. Eladja? Ki veszi meg? Ki adja meg az illendő árát?*”¹⁵

A szabadságharc és a magánéleti tragédiák után betegsége árnyékában¹⁶ is lankadatlanul levelez választott mentorával, akivel, ha nem is olyan sűrűn, mint szeretnék, de személyesen is találkoznak.¹⁷

Tompa leveleiből harminckilenc ismert, azokból huszonötnek a közgyűjteményekben őrzött eredeti kéziratok, tizennégynek Perényi József tanulmánya a forrása. Az eddig kallódó és most előkerült, Szemerének írt levél magántulajdon.

A költő különböző levélpapírai a diósgyőri papírgyár termékei, az 1850-es évek elején sárga, zöld, kék, rózsaszín levélpapírokat, eltérő jelzetekkel használt. A Szemerének írt levele sárga színű, kétrét hajtott 27,5 × 44,3 mm, amelynek a hajtás közelében, mindkét oldalon szárazbélyegzős nyomat látható. A levélpapír nagyméretű betűkkel írt, Tompa Mihály vízjelzésű.¹⁸

TOMPA LEVELÉNEK DÁTUMA ALAPJÁN SZEMERE EGYIK LEVELÉNEK FELTÉTELEZETT KELETKEZÉSI IDEJÉT MÓDOSÍTANI KELL

A megkerült kézirat datálása: Kelemér, május 18., 1851. Az 5-ös számjegy ugyan nehezen olvasható, de a Kelemér hely és az 1-es szám alapján az évszám csak 1851 lehet. A Tompa-levelezést részletező forrásfeldolgozás első kötetében a 90. sorszám alatt, a 97. oldalon kezdődik Szemere Miklós Tompa Mihálynak írt levele. A levélhez tartozó jegyzet alapján az eredeti forrás nem a levél kézírata, hanem Perényi József 1901–1902-ben megjelent tanulmánya, amelyben a keltezetlen levelet 1850 tavaszára helyezte, és ez szerepel kérdőjellel a Tompa-levelek között. A feltételezés téves.

1850 tavaszát követően Tompa 1850. október 7-én „s tán több következő napjain is”, majd 1851. április 23-án datálta Szemerének írt levelét, ezt követően már Hanvárol, 1851. október 4-i dátummal írt. A megkerült levélen Tompa szinte tételesen tizenhárom pontban válaszol Szemerének. Tompa levelének dátuma 1851. május 18., tehát Tompának a Szemere-levelet, amelyre válaszolt, az előtt és 1851. április 23. után kellett megkapnia. A levél feladása és érkezése között eltelt

időtartamot nem ismerhetjük, de az egy év irreális feltételezés. Az elfogadható reális dátum 1851 tavasza.

Szemere Mihály kérdései és Tompa Mihály válaszai a levelében pontosan azonosíthatók és összekapcsolhatók.

TOMPA MIHÁLY LEVELÉ

A levelet változatlan formában, betűhíven közöljük.¹⁹

Kelemér majus 18. 1851.

Kedves barátom! Pestre nem mentem, a czudar sors, velem is rútul bánik,²⁰ de erről majd szóval többet, addig is fogadd válaszomat, mellyben először is azt kérdezem: imádkozzam-e mégis esőért? mert itt már minden vetésünk megdőlt összerothadt az iszonyú sok eső miatt.²¹ Minthogy pedig most is esik: remélhető hogy a hónap végén nem fog esni, akkorra tehát okvetlenül elvárlak. Nem bánom pedig akárhogy megtiszteled zubogyi nénédet, s akar hanyadiknak teszesz engem a sorozatban, csak jöj már egyszer valaha.²²

Mért nem éneklek meg feleségemet? Minek? itt van, enyém testestül lelkestül, felesleges volna a Dal; aztán barátom más az a szerető, meg más az a feleség.²³

Ami a gyanúskodást illeti: nem felelek rá semmit; csak te jöj mentül elébb, szemtül szembe jobb lessz megmosni egymás fejét.²⁴ A ki többet érdemel többet kapjon.

Szegény Kerényi! elhozd levelét! sajnálom ezt a jó fiút, mert ki tudja Amerikában is hogyan fognak dolgai menni?²⁵ Egy verset irtam épen most a Nagyenyedi albumba, ő szolgált benne, vagy is inkább elbujdosása alapeszmeül.

Szidjuk az időt barátom! pedig ő szegény semminek sem oka, mint a te nem jó részegednek felesége; ismered azt a verset:

Die Menschen sagen immer,
Dasz die Zeiten sind schlimmer,
Die Zeiten sind gut immer;
Nur die Menschen sind schlimmer. –

Mit Portörő régi tanulóársadról szolván, előhuzasz: hogy a fentebb lakókat szerencsetleneknek tartod, én nem így vagyok veled; most is emlékezetemben vannak azok a te általad emlegetett vadász helyek, Kraszni-bród, Krajnya mi a manó, én ott sohsem voltam, de úgy képzem, hogy ott abban a vad rengeteges vidékben boldog tudnék lenni; meglehet csak addig tartana az egész illusio, míg meg ösmerném azokat a helyeket, denique most úgy képzem.²⁶ Beszéltél te nekem Klastromról, víg orosz barátáról, látogató menyecskéről, barátom ez nekem végetlen regényes színben tűnik fel, és ha szabad ember volnék, nyugtot nem hagynék nekik [1. folio verso] addig, míg azokat a helyeket be nem járnók.

No hiszen, én nem vádolom <egy szó áthúzva>, csak a <egy szó áthúzva> iránti rokonszenvből említém meg; annyi bizonyos, hogy kacér

a hölgyecske, ebből sok minden következhetik, de isten mentsen hogy azt mondjam: miszerint itt is következett.²⁷

No barátom ugyan leírtad nekem Rothfeldet, ha, mint nem is kétlem ilyen ő, ugy sajtáságos egy valami vagy is inkább valaki. Igen kár, hogy nem ösmerhettem meg.

A másik, a barát is derék fiú lehet; de mit ér az nekem, ha derék fiú is, ha közénk fontad is őket, mikor én igen valószínűleg soha sem látandom életemben. Első gondolatom az volt: hogy irok neki; de aztán abba hagytam, nem volna szilárdabb alapja leveleinknek, miután sohsem láttuk egymást. Furcsa a sors! talán ezeket praedestinálta legjobb barátinkul, kiket sohsem enged meglátnunk. Egyébiránt a Horváthtali megosmerkedésedet, tudtam már elébbeni leveledből.

Rothfeld igazán jól fordít. Öszvemértem kedvteleseim című versedet mellynek ha nem Meine Unterhaltung lesz a címe, nem tudom hogy lesz; Das Behagen vagy Die Ergötzung vagy mi; öszvemértem mondom a fordítással, s ugy találom hogy megeleégedve lehetsz vele. Ez a sor: Hangos kürteimre vadász ábrák sorát. (Auf tönende Hörner bunte Jagdfiguren:) még tán jobb nemetül. Habzó szájjal, vadon repülő fülelkel németül ugyanazon szavakkal van áttéve, mégsem adja vissza az eredeti nyers szépségét. Valamint a leöntött zerge sincs visszaadva. Mit blutigem Schädel (ádáz fejes) a véres vagy vérző koponya szinte nem adja vissza. Dann fühl ich meine Seel in Wonne sich erregen a legjelentékenyebb szó kimaradt ábrándos lelkemre s az Auch du meine Dichtung! igen szép 4 sor, de az 5^{ik} nagyon nehezen megyen: Deine Quelle ist durch durstigen Wildes klau entsplossen. „Elsötétült kedvem nyoman felpirúl” „Musz die dunkle Laune wieder sich erheben.” a kép: elsötétül – felpirúl elveszve van. Egyébiránt én rossz német is vagyok, futólag is néztem át; ő jobban tudhatja hogyan jó; egyébaránt ügyes toll annyi igaz; bajos is volna ennek a te verseidnek igen sok részét, ugy amint te gondoltad s képzelted, midőn irtad; jól, hiven lefordítani.²⁸

Rothfeld „Népdalok és mondák kiadja Erdélyi János” zavarta össze velem, kit egyúttal meg Jánosnak is ír, mi sem az apám sem a nagyapám nem volt. Egyébaránt haszontalan beszélsz, mert az irodalmi hirgyapju kereskedésből én sem leszek millionaire.²⁹

Rothfeld igen jól ír magyarul; mágnásainkon csakugyan tultesz, kik, kivált a régi időben egész eltökben sem tudtak 10 szót becsületesen kinyekegni. [2. folio recto]

Ki az én mecaenásom, ki regéimet kiadja? Senki! a Hölgyfutár és más lapok beszélnek nyakrafőre, de semmi valóság sincs az egészben. Régen készen áll kéziratom, megvevője nem akadt, - pénzt nem kaptam kölcsön a kinyomatásra; már épen a kandalóba akartam dugni, vagy a mestergerendára tenni a felirással reaquiscat [sic!] in eternum, midőn Nagy Ignác ír: könyvkiadó tarsulat elnöke vagyok, küldje ön kézirátát, határozza meg árát, rögtön fizetek. Én felküldöm tehát, és azt irom, hogy magam megyek az áráért; akkor ő válaszol lapjában: ne jöjön még, majd megírjuk mikor lehet. Azóta van mélységes hallgatás; majd megkapom azt a néhány nyomorú forintot évek mulva. Nem csallak biz én édes jó Miklóskám! mert én olyan keveset irok, hogy alig lehet írásnak nevezni; néha firkálok valamit, ennyi az egész.³⁰

Gondoltam, hogy úgy lesz a Gabor munkája, ő is fene ember. A perditissimust szeretném látni, meg is kerestem volna, ha Pestre mentem volna csakugyan: mert van ebben a kölyökben még is valami bamúlatos.³¹

Ha pedig verset nem hozol, egyet sem olvasok én sem, s így quittek leszünk; ha tehát nem hozol: jele, hogy nem ohajtod enyémekeket sem látni s olvasni. – Gondolatom volt a minap, mint hirlapi levelező nyilvánosan felszólítani a publicum előtt, hogy mért hallgatsz? mért nem írsz? de aztán mégis mást gondoltam. Ezek az idők barátom! ezek az idők!!!

Irtóztató sok lopás barátom! Petőfi részéről! és tagadhatlanul lopás! Jól teszed hogy özveirogatod, lehet. hogy valaha hasznát veszed; nem azért hogy Petőfi borostyanait akarnád velök letépni, mert az ebadta kölyke nagy költő ő, és az marad; de vak bálványozoinak jó lesz még is szemek közé csapni. Jaj! de, jön e arra idő, lesz-e valaha a magyar irodalom olyan állapotban, hogy érdekes legyen az ilyen kimutogatás. Elveszünk irodalmastól, nemzetestől!

Semmi bizonyost nem tudok P[etőfi]-ről; Arany tudna róla ha élne, de ő sem tud; aztán az ő nyugtalan higanytermészete, dehogy maradt volna két év alatt nyugodtan; külföldön vagy itthon jelét adta volna, hogy ő él. –

Nagy Ignác coquettirozik a kormányval, az igaz, de részemről én sem szólhatok neki; nem vagyok vele közelebbi viszonyban, egyszer beszéltem vele életemben; aztán ő szegény ír [2. folio verso] hogy kenyere legyen; mindent összevissza ír aztán hogy teljék a lap; mellyet minden istenadta nap kiállítani nem kis feladat. Egyébiránt az ebadóróli beszédet egyáltalán nem védmezem. Most is az elbírhatatlanságig van már az adó.³² Hej mult idők, mult idők! mikor „Miklós Huba vére” a várakat járta unalmában, s mutogatta nekem csicsvai vár omladékait; és Ujhelyben agyon rugdostuk a K. Gábor „Napoleonját”; és a vérzésig vertük Vályi collegámat!! „és a német nem sokára, mindenünkből kiforgatott!” – Hát a nagyhajú él e még?

Pálkövit köszöntsd: Szász Károly itt lakik, pap lesz; nevében írók [sic!] a mult héten Pálkövinek hogy küldje el ezt meg ezt az exegesist; ő ír, válaszol: itt küldöm barátom szívesen, örülök, hogy szolgálatot tehettem neked! azonban hogy küldi csak írta, de ördögöt sem küldött. Ugy volt levelében az exegesis, mint czigány levelében a rák.

Pálkövi bolondozik, hogy én gazdag pap vagyok, annyi igaz van, menynyi szűken elég, de több egy csepp sincs ez nem nagy gazdagság!

Igazad van: Arany igen tisztos lelkű fiú, látd! én őt sem láttam soha életemben; Pap Endrét láttam egyszer, komoly ember, nem tudom több idő alatt megszeretném-e vagy nem?

Midőn azt leirtad, hogy Vahot készre igazgatta verseidet, nem jutott eszedbe, hogy Horváth Lazi a Vörösmartyéval is úgy tett. Egyébaránt méltánytalanság, komizság biz az! itt Szemere Pál az öreg szava jut eszembe; „kakuk igazgatja a fülemülét”! Tagadhatlan édes Miklóskám! hogy sok Stralhentod [bizonytalan olvasat] volt az irodalomban, nekem most akart lenni; azok a fattyúk Pesten igen nagyra látnak! Azonban engedj meg, sem részéről sem részemről nem tartom ferfiasnak örökre visszavonulni, volt nekem is ilyen gondolatom, most már nincs; ohajtom neked sem legyen.

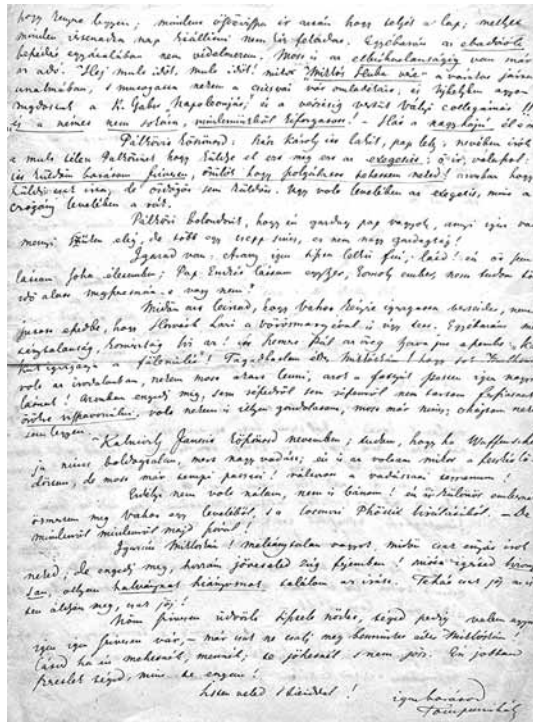
Kalniczky Jancsit köszöntsd nevemben; tudom hogy ha Waffenscheinja nincs boldogtalan, mert nagy vadász; én is az voltam mikor a fecskét lődöztem, de most már tempi passati! változott a vadászati terrenum!

Erdélyi nem volt nálam, nem is bánom! én őt különös embernek ösmertem meg Vahot egy leveléből, s a Losonczy Phönix birálatából. – De mindenről mindenről majd szóval!

Igazán Miklós-kám! méltánytalan vagyok, midőn csak ennyit irok neked; de engedj meg, hozzám jövedeled zúg fejemben! mióta ígérted bizonyosan, olyan halványnak hiányosnak találok az írást. Tehát csak jő az isten áldjon meg, csak jőj!

Nőm szívesen üdvözli tisztelt nődöt, téged pedig velem együtt igen szívesen vár, – már csak ne csalj meg bennünket édes Miklós-kám! Látod ha én mehetnék, mennék. te jöhetnél s nem jösz. Én jobban szeretlek téged, mint te engem!

Isten veled s tieddel!
igaz barátod
Tompá Mihály

AZ 1841–1851 ÁPRILISA KÖZÖTTI TOMPA-LEVELEK TARTALMÁRÓL

Tompá 1842 nyarán megismerkedett Szemere Miklóssal. Tíz év alatt eltérő időközönként húsz levelet írt neki. A levelek két kötelező eleme, a megszólítás és a búcsúzás jól mutatja Tompa és Szemere kapcsolatának változását. Az első hat levélben a megszólítás „Tekintetes úr”, az első négyben a név előtt az „alázatos szolgája” olvasható. Átmenet a hetedik levél, amiben „Drága Kedves Miklós bácsi” megszólítás után az aláírás egyszerűen „Tompá”. A nyolcadik levéltől már a „Kedves barátom”, „Édes barátom”, „Édes Miklós-kám” után jellemző az „igaz barátod” vagy „őszinte igaz barátod” befejezés. Vidéki elszigeteltségét sűrű és terjedelmes levelezésével igyekszik oldani amellet, hogy egyetlen leveléből sem hiányzik a ritka személyes látogatás és beszélgetés emlegetése.

Tompá előző leveleihez hasonlóan a megkerült levél is két kiemelkedő irodalmi személyt érint, Arany Jánost és Petőfi Sándort. Arany népszerű, szeretik és tisztelik, míg Petőfi megítélése szélsőséges, modora és stílusa költői nagyságát

sokak szemében elhomályosítja, ellenségei igyekeznek lejáratni. Tompa sem kivétel, barátságuk kicsinyes okokból, talán hiúságból, irigységből, sértettséghöz, rosszindulatú megjegyzések terjesztéséhez vezet, erre a közölt levél is újabb bizonyíték.³³

Tompa Petőfi iránti ellenszenvé főként a Szemeréhez írt levelekben olvasható, amit Szemerének Petőfiről vallott rosszindulatú véleménye is táplál. Tompa egyik mondatában szidja, a következőben már védi is. Talán tudja, érzi Petőfi költői nagyságát, és ezért szándékosan alájátszik, hogy sértettségét más szitkozódása vezesse le. A három költőről a kortársak véleménye egyértelmű, amit az eltelt idő felerősített. Petőfi nemzeti irodalmunk egyik géniusza, Tompa ismertebb, Szemere ismeretlen magyar költő.

A reformkor fiatal irodalmi nemzedékének tagjai többségükben nem tehető család tagjai. Kivétel az eperjesi születésű Kerényi Frigyes, akinek költői tehetségét irodalmi körökben is elismerték. A szülőktől örökölt házában Tompa Petőfivel több napig vendégeskedett. 1845 nyarán erdei kirándulásukon született az ötlet *Az erdei lak* című versenyköltemény megírása. Kerényi vagyonának nagyobb részét elvesztette, a maradékból kivándorolt Amerikába. Balszerencsés hajút után betegen érkezett meg, az ottani életfeltételekhez alkalmazkodni nem tudott, életének tragikus vége lett.³⁴

A levél furcsa és abszurd mondata: „mikor <Miklós Huba vére > a várakat járta unalmában, s mutogatta nekem csicsvái vár omladékait; és Ujhelyben agyon rugdostuk, a K. Gábor <Napoleonját>; és a vérzésig vertük Vályi collegámat!!” K.[azinczy] Gábor Kazinczy Ferenc unokaöccse, az Ifju Magyarország mozgalom vezéralakja, akit e szerepében még Petőfi is elismert elődjének. Tompa és Szemere előtt is megkérdőjelezhetetlen tekintély volt, még ha ezt nem is túlzott örömmel vették tudomásul. Miklós Huba a Szemere család származására utal: „A nagy tekintélyű, kiterjedt rokonsági kapcsolatban álló, őseit egészen a Huba nemzetiségig visszavezető Szemere család tagjaként nevetségessé vált a helyi úri társaság előtt.”³⁵ A Vályi név Tompa öt levelében három keresztnévvel is felbukkan. Károly, Lajos és Pali közül Vályi Pálról szólhat a pikáns mondat, a „collegám” megjegyzés alapján: „Vályi Pali veszett pap-e még?”³⁶

Szemere hiányolja Tompa leírását feleségéről, Soldos Emíliáról, amire a választ a levelében olvashatjuk. Még életrajzírója is idillinek írja le házasságát, de Tompa nem említi verseiben hitvesét, aki mindvégig és mindenben hú társa, támogatója volt.³⁷

EGY MELLÉKIRÁNYÚ ÉRDEKESÉG

1847-ben Arany János a *Toldival* elnyerte a Kisfaludy Társaság pályadíját, Tompa *Szuhay Mátyás* című költői beszélyét dicsérettel kitüntették. Tompa elismerte a *Toldi* nagyszerűségét, hiányérzete a meg nem kapott tiszteletpéldányokból adódott: „A Kisfaludi-Társaság szabályainak 28.§-ban ezt olvasom: *A koszoruzott és dicséretes művek megjelenését a társaság eszközli, s azokból a szerzők 20 példányt nyerne.* Nem tudom, nem változott, vagy módosított-e a szabály, s nem is követelésekép szólok, csak utbaigazítólá írom: ha csakugyan kapok, már annyit amennyit, egyet s at: Pesten a régi posta utcában Mitteldorfernél van a pestrosnyai, vagy lőcsei gyorskocsi hivatal, azon *Tornallyára* címezve s utasítva, megkapnám.”³⁸

Nem tudjuk, mennyit kapott, egy példányt minden bizonnyal. Azt vagy azokból egyet Szilágyi Sándornak ajánlott, amely példány birtokunkban van. A derék

könyvkötő a dedikáció címzettjének és az ajánló Tompa Mihálynak a nevében több betűt legalább 11 milliméteres laplevágással eltüntetett. A könyv korábban Ernst Lajos neves műgyűjtő könyvtárában volt.

JEGYZETEK

- ¹ BISZTRAY Gyula, *Tompa Mihály levelezése*, Akadémiai, Budapest, 1964, I–II.
- ² VÁCZY János, *Tompa Mihály életrajza*, MTA, Budapest, 1913, 8.
- ³ *Uo.*, 11–15.
- ⁴ *Uo.*, 16–18.
- ⁵ ÚJ Imre Attila, „Dölyf ellen büszkeség” (A polémikus Szemere Miklós irodalmi pályakezdésének és szociokulturális kapcsolatrendszerének filológiai tanulmányai), *Irodalomismeret*, 2021/1, 34., 24. l.
- ⁶ *Uo.*, 28. l.
- ⁷ *Uo.*, 31.
- ⁸ PERÉNYI József, *Szemere Miklós irodalmi hagyatékából*, Nagykanizsa, Wajdits ny., 1902, 6.
- ⁹ ÚJ, *i. m.*, 58.
- ¹⁰ *Arany János és Tompa Mihály levelezése*, szerk. KICZENKO Judit, Ráció, 2018, 46.
- ¹¹ Ahogy Arany jellemzi kapcsolatukat: „Rest levélíró vagyok, de veled nem levelezek, veled beszélgetek.” *Uo.*, 82.
- ¹² *Uo.*, 76.
- ¹³ Egy példa: BOROVSKY Samu, *Tompa Mihály két levele*, ItK, 1893/4.
- ¹⁴ BISZTRAY, *i. m.*, I., 123.
- ¹⁵ KERÉNYI Ferenc, *Vörösmarty–Petőfi–Madách*, Osiris, Budapest, 2022, 347.
- ¹⁶ Dr. Kiss László, *Kínok tövisében*, Lilum Aurum, Dunaszerdahely, 1997, 20.
- ¹⁷ EÖTVÖS Károly, *A lasztóczi magányban = Eötvös Károly munkái V.*, Budapest, 1901 (Magyar alakok), 166–173.
- ¹⁸ BISZTRAY, *i. m.*, I., 400. Pelbárt Jenő vízjelkutató értékes megjegyzéseit ezúton köszönjük.
- ¹⁹ Köszönjük Szilágyi Márton tanszékvezető egyetemi tanárnak a Tompa-levél ellenőrzését. Számos magyar, német és latin szókép leírását helyettünk megoldotta. A közölt levél az eredeti betűhív átirata.
- ²⁰ Szemere Mihály: „Barátom én mindig készülök hozzád s mindig honn maradok. Petőfiként: »A cudar sors rútúl bánik velem.«”
- ²¹ Szemere: „Pap vagy, könyörögj esőért, mert ha – mint tavaly – ez idén sem terem semmi, sohase gázolok ki a paupertásból.”
- ²² Szemere: „Először Zubogynak fordítandom utamat s úgy Kelemérnek: ígérkezvén őszkor Rágály Pálnénak (testvérektől valók vagyunk) mutatnom kell, hogy ő az első persona előttem, s te csak a második.”
- ²³ Szemere: „.....megismerni szép kis feleségedet, kit te semmirevaló, mind e mai napig sem énekelte meg!”
- ²⁴ Szemere: „Ha Szemere Miklós gyanakodó legjobb barátai iránt is, ki az oka? ... Vajjon nem ti bűnösök!”
- ²⁵ Szemere: „S tehát Kerényi csakugyan Amerikában van.”
- ²⁶ Szemere: „Volt egykor egy Portörő nevű tanuló társam. Mellettem ült grammatista koromban, s átkozott éles hangon énekelte”
- ²⁷ Szemere: „S-ynéra nézva, még tartozom neked, vagyis inkább az ő becsületének a következő felvilágosítással: ...Próbálja bárki, forduljon meg városon valamely asszonykánál hatszor-hétszer, s már sarkában a maró nyelv.”
- ²⁸ Szemere: „Kérdezd: Ki az a Rothfeld? ...a Szemere Miklós versei dicső fordítójának... 23 éves szellemes német s más irodalmakban is jártas, igen szerencsésen és gyorsan fordít.”
- ²⁹ Szemere: „Róthfeldtől tegnap vettem levelet Bécsből, ... Ezt írja többi közt: Tele vannak most a német lapok Magyarhonnal: Erdély János regéi (?) és mondái (kivel tévesztette el őt ez a fiú? Styrtől le vannak fordítva. Tompa Mihály népregéi szintén lefordítottak.”
- ³⁰ Szemere: „Ki az a te Meacénásod? (avitus editus regibus), ki »Virágregéidet« kiadja?”
- ³¹ Szemere: „A Kazinczy Gábor említett munkája csakugyan, hasában maradt. Oleum et operam perdidí. Kár azon néhány napért, mit miatta dolgozott.”
- ³² Szemere: „Miska szólhatnál egy okos szót N. Ignácznak, tóled jobban venné. Már másodszer koquettíroz a kormányossal azzal, hogy a kutyákat adóztatni kívánja, – azaz a kutyák birtokosait.”
- ³³ Petőfi és Tompa konfliktusa az irodalomtörténetben megkerülhetetlen. Már Váczy hosszan taglalja (Váczy, *i. m.*, 66–72.), míg Szilágyi Márton legújabb tanulmányában a Jókaiival és Tompával szakító Petőfit hasonló esetként értelmezi, „a morális fenntartások szinte törvényszerűen vezettek el a barátság felmondásához s a másik kíméletlen minősítéséhez”. *A magyar romantika ikercsillagai*, Osiris, Budapest, 2021, 50–51.
- ³⁴ HEGEDŰS Géza, *A magyar irodalom arcképcsarnoka*, Trezor, Budapest, 1995, I., 265.
- ³⁵ ÚJ, *i. m.*, 43.
- ³⁶ BISZTRAY, *i. m.*, I., 85. levél, 92.
- ³⁷ VÁCZY, *i. m.*, 82.
- ³⁸ BISZTRAY, *i. m.*, I., 57. levél, 70.